

УДК 351.741

Б.В. Ліщук,
здобувач НАВС

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано організацію тактико-спеціальної підготовки працівників міліції в системі професійної підготовки, обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення тактико-спеціальної підготовки, виходячи із сучасного стану розробки цього питання.

Ключові слова: професійна підготовка, службова підготовка, тактико-спеціальна підготовка, типові та екстремальні ситуації, страйкбольне та пейнтбольне обладнання, тактичне містечко.

В статье проанализировано организацию тактико-специальной подготовки работников милиции в системе профессиональной подготовки, обосновано предложения по совершенствованию тактико-специальной подготовки, исходя из современного состояния разработки этого вопроса.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, служебная подготовка, тактико-специальная подготовка, типовые и экстремальные ситуации, страйкбольное и пейнтбольное оборудование, тактический городок.

Paper analyzes the organization of tactical and special training for police trade training system, several proposals for the improvement of tactical and special training with current state of the development of this question are made.

Keywords: trade training, officer training, tactical and special training, typical and extreme situations, airsoft and paintball equipage, tactical town.

На сучасному етапі функціонування МВС України постає питання якісного удосконалення системи професійної підготовки працівників міліції. Беззаперечним є те, що високий рівень професійної підготовки працівників міліції має значення для майстерного виконання ними своїх професійних обов'язків, пов'язаних з охороною громадського порядку та боротьбою зі злочинністю.

Статистика свідчить, що значна кількість правоохоронців отримують поранення або гинуть під час виконання службових обов'язків. Часто причиною цього є певні професійні прогалини, які виявляються в неграмотних діях у ситуаціях, які загрожують життю і здоров'ю працівників міліції або оточуючим.

У Положенні з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, затвердженому наказом МВС України від 13.04.2012 № 318, зазначено перелік умінь і навичок, які працівники міліції вдосконалюють під час занять з тактико-спеціальної підготовки в системі службової підготовки.

Разом з тим, загальний алгоритм тактико-спеціальної підготовки для працівників міліції в системі професійної підготовки потребує вдосконалення.

Тому питання підвищення ефективності тактико-спеціальної підготовки працівників органів внутрішніх справ України, вдосконалення механізму нормативно-правового забезпечення дозволять зберегти здоров'я і життя правоохоронців.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблемам організації тактико-спеціальної підготовки працівників органів внутрішніх справ України присвячували свої роботи такі вчені, як Ю.В. Дубко, А.В. Калашніков, М.В. Корнієнко, В.А. Лап-тій, В.П. Петков та інші. Проте в такій постановці зазначене питання розглядалося лише в загальному контексті, а тому існує об'єктивна потреба у всебічному його дослідженні. Накопичений дослідницький матеріал у форматі різних наукових підходів потребує систематизації для створення загальних підходів щодо організації тактико-спеціальної підготовки працівників органів внутрішніх справ у системі професійної підготовки.

Мета статті полягає в аналізі відомчих нормативно-правових актів МВС України, які регламентують організацію тактико-спеціальної підготовки в системі професійної підготовки, а також формування загального концептуального підходу щодо її організації.

Намагаючись розкрити проблему підвищення ефективності тактико-спеціальної підготовки працівників міліції в системі професійної підготовки, ми проаналізували досить багато фахових джерел та дисертаційних досліджень з теорії та практики професійної підготовки працівників міліції.

За основу щодо виявлення, обґрунтування та практичної перевірки можливих шляхів підвищення ефективності тактико-спеціальної підготовки правоохоронців, формування їхніх професійних умінь і навичок у нашому дослідженні було вибрано діючу концепцію організації професійної підготовки працівників міліції.

Запропонована концепція в нашому дослідженні визначає основний напрям вдосконалення підготовки працівників міліції до дій в типових та екстремальних ситуаціях, розвиток їхніх професійних умінь та навичок.

У діяльності працівників міліції одним із найбільш складних є питання чіткості, оперативності та правильності дій під час виконання службових обов'язків. Ефективність діяльності працівників міліції багато в чому залежить від своєчасного прийняття правильного рішення в типових та екстремальних ситуаціях. Від того, який зміст вкладається в поняття "типова ситуація", "екстремальна ситуація", від точного їх формулювання залежить мета та рівень тактичної підготовки працівників органів внутрішніх справ, забезпечення особистої безпеки. Важливу роль у цьому відіграє тактична та психологічна готовність, психічний стан працівника до дій у типових та екстремальних ситуаціях.

З психологічної точки зору, за даними дослідження С.О. Ларіонова, переважну більшість типових ситуацій службової діяльності складають ситуації професійного спілкування з різними категоріями працівників та громадян. Так, 63 % ситуацій містять у назві слова "спілкування" або "розмова": розмова з безпосереднім керівником; розмова з начальником відділу; спілкування з колегами; спілкування зі злочинцями та правопорушниками, представниками маргінального прошарку суспільства тощо. За критеріями часу було обрано 15 % ситуацій: прихід на роботу; ранкова нарада; вечірня нарада; затримка на роботі. Останнім критерієм вибору ситуацій був просторовий, 15 % диференціюються залежно від місця протікання: виїзд на місце події; виїзд до керівного органу тощо [1, с. 9].

Можна погодитись з цим твердженням, оскільки психологічний фактор, що виражається в психічних станах працівників правоохоронних органів при виникненні типових ситуацій їхньої службової діяльності, становить основу успішного виконання

оперативно-службових завдань, однак слід зауважити узагальнюючий характер типових ситуацій, які виникають з працівниками під час несення служби.

Гранню, яка відокремлює типові службові ситуації, які виникають у процесі спілкування з різними категоріями працівників і громадян, від ситуацій, що виникають під час виконання оперативно-службових завдань, є можливість виникнення загрози життю та здоров'ю працівника міліції. Типові службові ситуації для органів внутрішніх справ трапляються в повсякденній діяльності працівників міліції по забезпеченню охорони громадського порядку, проведенні профілактичних заходів, затриманні правопорушників.

Загалом до типових ситуацій, які виникають під час несення служби працівниками органів внутрішніх справ у повсякденній діяльності, на нашу думку, можна віднести: припинення порушення громадського порядку, перевірка документів у громадян, затримання та доставляння до ОВС правопорушника, особистий огляд особи, профілактична бесіда з правопорушником.

У випадках виконання службових обов'язків працівниками міліції, що пов'язане з підвищеною небезпекою для особистого життя та здоров'я, виникає екстремальна ситуація.

У словнику іншомовних слів термін “екстремальний” (граничний, крайній) походить від слова “екстремум” (лат. *extremum* – крайне) – найбільше й найменше значення функції; вживається для об'єднання понять максимуму та мінімуму [2, с. 577].

З точки зору юриспруденції, екстремальна ситуація – це стан життєдіяльності людини, суб'єктивно усвідомлюваний нею як такий, що загрожує її фізичному та психічному здоров'ю [3, с. 351].

Зміст поняття екстремальної ситуації охоплює всю сукупність обставин ускладнення оперативної обстановки, що можуть виникнути в процесі діяльності працівників органів внутрішніх справ.

У науковій літературі та у відомчих нормативно-правових актах досить широко розглядається питання щодо здатності виконувати працівниками правоохоронних органів оперативно-службові завдання в ситуаціях, коли їхньому життю і здоров'ю загрожує небезпека.

На думку О.І. Остапенка, успіх боротьби зі злочинністю значною мірою залежить від професійної майстерності, досвіду та рівня бойової підготовки особового складу ОВС. У повсякденній діяльності працівники міліції часто діють у екстремальних ситуаціях, коли виникає необхідність затримання злочинців. При цьому під екстремальною ситуацією розуміється виникнення виняткових обставин, які характеризуються небезпекою, інформаційною невизначеністю, дефіцитом часу, швидкістю та динамічністю перебігу події, недостатньою законодавчою врегульованістю та протидією з боку злочинців в обстановці, що склалася [4, с. 6].

І.В. Власенко та А.Ю. Федоркін зазначають [5, с. 177–179], що екстремальна ситуація є раптово виникаюча та часто змінювана ситуація, що становить найбільшу небезпеку, до якої людина не адаптована. Вона виникає, як правило, під час виконання працівником ОВС оперативних завдань, призводить до дестабілізації поведінки людини, зриву поставленого завдання при проведенні оперативної роботи та, у зв'язку з цим, до можливого травматизму і загибелі. Найбільш небезпечними, на їх погляд, вважаються такі екстремальні ситуації: неочікуваний напад на працівників міліції (засідки); масові безладдя; стихійні лиха; затримання озброєних злочинців та підозрюваних; застосування вогнепальної зброї та спеціальних засобів; штурмова операція по затриманню групи озброєних злочинців; переслідування злочинців чи підозрюваних на автотранспорті; звільнення заручників тощо.

Поняття і класифікація екстремальних ситуацій, запропоновані І.В. Власенком та А.Ю. Федоркіним, доволі змістовні, проте, на нашу думку, вимагають деякого переосмислення та доповнення.

Г.В. Федотова зазначає [6, с. 256], що зважаючи на практичну значущість класифікації екстремальних ситуацій, з метою підвищення якості тактичної та психологічної підготовки працівників органів внутрішніх справ, слід враховувати оцінку рівня небезпеки ситуації для життя та здоров'я людей.

Таким чином, працівникам міліції слід усвідомлювати відсутність екстремальних ситуацій, які мають низький рівень небезпеки, а також зважати на тактичні та ситуативно-психологічні чинники, дія яких спричиняє настання неминучих наслідків у ході виникнення екстремальної ситуації.

У цілому екстремальні ситуації, які виникають з працівниками органів внутрішніх справ під час несення служби, на нашу думку, можна кваліфікувати таким чином:

– несення служби при виникненні надзвичайної ситуації: оперативна оцінка обстановки та прийняття рішень, охорона громадського порядку в небезпечних умовах, припинення мародерства, охорона об'єктів, карантинні заходи, ліквідація наслідків надзвичайної ситуації, евакуація з небезпечного району населення, дії в умовах масової чи групової загибелі населення;

– несення служби в умовах ускладненої оперативної обстановки та проведення спецоперації: переслідування озброєних злочинців, заходи та дії по пошуку озброєних злочинців, огляд місцевості й приміщень, застосування спеціальних засобів, вогневий контакт.

Успішне вирішення оперативно-службових завдань працівниками міліції в типових та екстремальних ситуаціях у значній мірі залежить від теоретичних знань та практичних навиків з тактико-спеціальної підготовки.

Аналіз чинних нормативно-правових актів, що регламентують діяльність міліції, а також літературних та дисертаційних джерел вказує на те, що на сьогодні відсутня єдина термінологія в дефініціях “типові ситуації”, “екстремальні ситуації”; відсутній чіткий перелік типових та екстремальних ситуацій, особливостей тактичних дій працівників міліції при виникненні таких ситуацій.

Водночас у діяльності працівників міліції одним із найбільш складних є питання чіткості, оперативності та правильності дій під час виконання оперативно-службових завдань у складі груп під час проведення спеціальних операцій.

Роль тактико-спеціальної підготовки працівників органів внутрішніх справ України в сучасних умовах, як підтверджує досвід виконання оперативно-службових завдань у різних регіонах нашої країни зі складною оперативною обстановкою, а також участь у спеціальних операціях, зокрема в антитерористичній операції на Сході України, досить велика. Це, насамперед, обумовлено тим, що велике значення в досягненні позитивного результату під час проведення спеціальної операції продовжують зберігати загальні принципи ведення силових дій, а також великі можливості, якими володіє оперативно-службова діяльність у ході окремих операцій.

У процесі тактико-спеціальної підготовки важливе значення має формування в тих, хто навчається, умінь та навичок застосовувати отримані теоретичні знання на практиці.

У зв'язку з цим, актуальним питанням стає розробка найбільш якісної моделі організації тактико-спеціальної підготовки в системі службової підготовки та її відповідного відомчого нормативного закріплення. Низка ініціатив у цьому напрямі вже реалізується. Зокрема, у співпраці МВС України з Національною академією внутрішніх справ розроблено методичні рекомендації щодо використання

тактичного містечка під час проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки та методичні рекомендації щодо використання страйкбольного та пейнтбольного обладнання в системі службової підготовки працівників органів внутрішніх справ. Зауважимо, що методичні рекомендації мають лише роз'яснювальний, інформаційний характер і не встановлюють правових норм, тому не є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами.

Таким чином, з метою підвищення ефективності діяльності працівників міліції в типових та екстремальних ситуаціях доцільно вдосконалити порядок організації тактико-спеціальної підготовки працівників міліції шляхом запровадження найбільш раціональної моделі її організації.

Подальше вдосконалення системи організаційно-правових заходів у сфері професійної підготовки повинно передбачати внесення відповідних поправок і пропозицій до наказу МВС України від 13.04.2012 № 318 "Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України", а також формування загальних концептуальних підходів до організації тактико-спеціальної підготовки в системі службової підготовки.

У цьому контексті варто наголосити на тому, що ефективність підготовки особового складу до дій в типових та екстремальних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних операцій багато в чому залежить від запозичення відповідних стандартів у зарубіжних країнах. Проте таке запозичення не може відбуватися шляхом прямого перенесення нормативно-правової бази, що регламентує роботу підрозділів поліції інших країн, у правову систему України та моделі проведення підготовки підрозділів правоохоронних органів інших держав – у систему професійної підготовки ОВС України без здійснення відповідної адаптації, враховуючи особливості виконання оперативно-службових завдань.

Дійсно, зарубіжний досвід є важливим, оскільки дає можливість побачити конкретну ефективність або неефективність окремих елементів моделі професійної підготовки працівників міліції до дій у типових та екстремальних ситуаціях під час виконання оперативно-службових завдань, проведення спеціальних операцій.

Вироблення систематичного підходу в оцінці обстановки, прийняття рішення про виконання поставлених завдань у різних обставинах залежить від рівня професійної майстерності працівників міліції.

Низька кваліфікація працівників є головною причиною непрофесійності при розкритті та розслідуванні злочинів. Поряд з цим, через недостатній професійний рівень певна частина працівників ОВС України в типових та екстремальних ситуаціях діють неграмотно, внаслідок чого дістають поранення та гинуть. Варто зазначити, що вдосконалення тактико-спеціальної підготовки працівників ОВС України залежить від змін традиційних підходів в організації службової підготовки.

Керівництво МВС України приділяє особливу увагу організації навчання в системі службової підготовки, зокрема з тактико-спеціальної підготовки як однією з її складових. Вимога однозначна: кожен працівник міліції повинен мати достатній рівень фахової підготовки, а керівники всіх рівнів – забезпечити всі умови для безперервного процесу оволодіння необхідними знаннями та навичками.

МВС України проводиться робота з навчання особового складу в рамках Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування Департаменту юстиції США/ІСІТАП практичних тренувань з тактики самоконтролю та захисту, групової тактичної підготовки. У рамках зазначеної вище програми проводились заняття, на яких обговорювались питання щодо порівняльної характеристика нормативно-правової бази міліції України та

поліції США, особливості застосування сили під час виконання професійних обов'язків, забезпечення особистого захисту поліцейських. Саме така співпраця дає можливість вдосконалити проведення занять з тактико-спеціальної підготовки в системі службової підготовки.

Тактична підготовка працівників міліції дає змогу успішно вирішувати оперативно-службові завдання, що стоять перед ними в умовах сьогодення. Основна мета тактико-спеціальної підготовки – виробити й удосконалити в кожного працівника ОВС індивідуально, у складі нарядів та груп практичні навички, оволодіти спеціальними вміннями, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань.

На базі Національної академії внутрішніх справ на вимогу МВС України проводиться робота та розроблені рекомендації щодо можливості використання страйкбольного та пейнтбольного обладнання в системі службової підготовки працівників органів внутрішніх справ.

У тактико-спеціальній підготовці корисне використання таких пристроїв для створення обстановки змагальності або відтворення бойового контакту між працівником міліції (оперативною групою) та правопорушником (групою правопорушників), тому що використання пристроїв дозволяє працівникам міліції “заглибитись” в обстановку, яка наближена до реальної, а керівнику заняття дозволяє більш наглядно показати результати підготовки працівника міліції, зробити аналіз результатів та висновки, окреслити шляхи усунення недоліків.

Як зазначає В.Е. Лаухін, використання навчально-імітаційного стрілкового обладнання на заняттях з тактико-спеціальної підготовки дозволяє формувати в тих, хто навчається, професійно значущі якості: відповідальність, колективізм, взаємовиручку [7, с. 9–10].

Для якісної підготовки працівників міліції до дій у типових та екстремальних ситуаціях необхідне створення належної навчально-матеріальної бази, яка б забезпечила навчання особового складу діям в обстановці, максимально наближеній до реальності, формування та удосконалення за короткий термін практичних навичок, а також високих морально-вольових якостей. У сучасних реаліях успішне вирішення завдань працівниками міліції можливе лише за умови відпрацювання ситуацій, які виникають під час служби з використанням навчальних споруд. Водночас комплекс споруд, який використовується на базі навчальних центрів, училищ професійної підготовки працівників міліції та в базових органах й підрозділах ОВС України, не дає можливість у повній мірі забезпечити якісну підготовку працівників міліції з тактико-спеціальної підготовки.

У зв'язку з цим, успішне вирішення зазначеної проблеми можливе лише за умови створення та ефективного використання тактичного містечка при проведенні практичних занять з тактико-спеціальної підготовки в системі службової підготовки.

Створення тактичних містечок на базі навчальних центрів, училищ професійної підготовки працівників міліції та в базових органах і підрозділах ОВС України дає змогу відпрацьовувати ситуації з працівниками міліції в контексті та манері, що є максимально наближеними до реальності.

Таким чином, не відмовляючись від раніше набутого та запозичивши світовий досвід з питань підготовки працівників міліції до дій у типових та екстремальних ситуаціях, сьогодні є можливість вдосконалити тактико-спеціальну підготовку в системі професійної підготовки працівників міліції, привести у відповідність нормативно-правову базу, що регламентує її проведення.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є вивчення шляхів вдосконалення ефективності тактико-спеціальної підготовки в системі професійної

підготовки, формування загального концептуального підходу щодо її організації. Також доцільно підготувати відповідні пропозиції і зміни до відомих нормативно-правових актів стосовно організації та проведення тактико-спеціальної підготовки для працівників міліції в системі професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Ларіонов С.О.* Особливості переживання працівників органів внутрішніх справ негативних психічних станів у типових ситуаціях службової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 / С.О. Ларіонов. – Х., 2011 – 23 с.
2. Словарь иностранных слов / под общ. ред. Ф.Н. Петрова. – 17-е изд., испр. – М. : Изд-во “Русский язык”, 1988. – 608 с.
3. Юридична енциклопедія : 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 1998. – Т.2 : Д–Й. – 1999. – 744 с. : іл.
4. *Остапенко О.І.* Тактика підготовки персоналу органів внутрішніх справ для проведення спеціальних операцій (засоби, форми і методи) : посібник / О.І. Остапенко, В.В. Новіков, Л.І. Чистоклетов. – Львів, 2002. – 136 с.
5. *Власенко И.В.* Анализ эмоционального стимулирования работника милиции в экстремальных условиях / И.В. Власенко, А.Ю. Федоркин // Право і безпека. – 2005. – № 4 (3). – С. 177–179.
6. *Федотова Г.В.* Екстремальні ситуації у службовій діяльності працівників міліції / Г.В. Федотова // Наука і правоохорона. – № 3 (21). – 2013. – С. 253–258.
7. *Лаухин В.Е.* Использование учебно-имитационного стрелкового оборудования при проведении занятий по основам личной безопасности сотрудников ОВД : учебное наглядное пособие. – Н. Новгород, 2014 – 78 с.

Отримано 10.02.2015